

Jesień polskiego średniowiecza – państwo, społeczeństwo i kultura w XIV i XV wieku. Materiały dydaktyczne dla nauczycieli i uczniów szkół średnich

Polska, zjednoczona i umocniona przez dwóch ostatnich Piastów, stała się – po zawarciu unii z Litwą – jednym z najważniejszych państw Europy Środkowej. Wiek XV upłynął Jagiellonom pod znakiem zmagania z zakonem krzyżackim – choć prowadzonych ze zmiennym szczęściem, to jednak zakończonych korzystnym hołdem pruskim w 1525 roku.

Tłem wydarzeń politycznych i militarnych były głębokie przemiany społeczne i ustrojowe.

Przypominająca zachodnie standardy monarchia stanowa z czasów Kazimierza Wielkiego stawała się stopniowo państwem szlacheckim, w którym jeden stan zdominował pozostałe grupy społeczne i samego monarchę. Pomimo to zarówno książęta piastowscy, jak i królowie polscy wciąż odgrywali pierwszoplanową rolę w życiu państwa, a ich działania wywierały przemożny wpływ na życie poddanych. Polska XIV i XV wieku mocno była osadzona w Europie. I to nie tylko w gronie najbliższych sąsiadów. Mogą dziś zdumiewać przykłady rozległych, sięgających krańców kontynentu, kontaktów Piastów i Jagiellonów. Plonem stosunków międzynarodowych był imponujący rozwój kultury – sztuki, architektury i muzyki. Warto przypomnieć, że ostatnie dwa stulecia wieków średnich stanowią dowód imponującego, wszechstronnego rozwoju państwa polskiego.

W niniejszym pakiecie sięgamy do artykułów z portalu **HISTORIA: POSZUKAJ** poruszających bogatą problematykę schyłku polskiego średniowiecza. Gorąco namawiamy do zapoznania się również z innymi tekstami znajdującymi się w zakładkach **WIEDZA** oraz **ŚCIEŻKI HISTORII**.

Pakiet składa się z pięciu części oraz propozycji ćwiczeń. W części I skupiamy uwagę na dziejach konfliktów jagiellońsko-krzyżackich. Przypominamy nie tylko mniej znane okoliczności pierwszoplanowych wydarzeń, ale także związane z nimi dzieła sztuki, pieczętowanie przechowywane w polskich muzeach. Część II jest poświęcona epizodom z życia wybranych Piastów i Jagiellonów. Naszym zamiarem było przybliżenie uczniom postaci z kart podręczników historii i ukazanie ich w bardziej ludzkim wymiarze. Temat przewodni części III to obecność reprezentantów polskich dynastii w Europie. Wybrane teksty skłaniają do zadania pytań: jak rozległe były ich kontakty, jak wyglądały stosunki z przedstawicielami innych narodów? Tematyka społeczna, nierzadko zaniedbana i sprawiająca uczniom kłopot, wypełnia część IV naszych propozycji. Na mieszczańską i ich sytuację prawną możemy spojrzeć dzięki artykułom, które opowiadają o krwawych często konfliktach i o polityce władców wobec miast i ich mieszkańców. W części V pragniemy zwrócić uwagę, jak bardzo kultura Polski piastowskiej i jagiellońskiej wiązała się z kulturą europejską i na jak wysokim stała poziomie. Jesteśmy przekonani, że wszechstronne spojrzenie na schyłek polskiego średniowiecza pozwala dowiedzieć, że epoka ta stanowiła nie tylko czas wybitnych osiągnięć politycznych, ale i zbliżyła nasz kraj do wiodących państw kontynentu.

Pozwalamy sobie zaproponować zestaw ćwiczeń, które mogą być zaproszeniem do sięgnięcia do zasobu portalu **HISTORIA: POSZUKAJ**. Sugerujemy sposoby korzystania ze znajdujących się na naszej stronie materiałów. Podajemy przykłady zadań pozwalających na efektywne powtórzenie materiału i usystematyzowanie wiedzy zawartej w naszych artykułach.

PROPOZYCJE ARTYKUŁÓW

ZMAGANIA Z ZAKONEM KRZYŻACKIM

Część I rozpoczyna artykuł Krzysztofa Kowalewskiego ***Bezczelny podstęp Krzyżaków w Gdańsku***. Autor drobiazgowo relacjonuje okoliczności utraty przez Polskę Pomorza Gdańskiego. Przypomina

konflikt Władysława Łokietka z rodem Świąców, najazd Brandenburgii i fatalnie zakończoną pomoc zakonu krzyżackiego dla obrońców Gdańska. Dramat wydarzeń z lat 1308–1309 podkreśla opis nieskutecznych zabiegów o odzyskanie zagarniętych przez Krzyżaków ziem, co stanowi temat tekstu **Warszawa wkracza na karty historii. Sąd papieski w Warszawie w 1339 roku**. Krzysztof Kowalewski opisuje sprawę zwołania i sprawowania sądu, który na mocy bulli papieża Benedykta II miał rozstrzygnąć o przynależności spornych terenów. Walorem proponowanego materiału jest obficie cytowany przez autora fragment listu urzędników papieskich zwracających uwagę na znaczenie nieznaną wówczas szerzej Warszawy i rozmach dworu księcia mazowieckiego. Michał Mackiewicz w artykule **Trofeum z wielkiej wojny z zakonem krzyżackim. Gotycki relikwiarz w zbiorach Muzeum Wojska Polskiego** opowiada o tajemniczych dziejach niezwykłego zabytku – dziś stanowiącego ozdobę kolekcji Muzeum Wojska Polskiego w Warszawie. Arcydzieło złotnictwa średniowiecznego, relikwiarz wykonany na zlecenie komtura elbląskiego Thiego von Loricha w 1388 roku, najprawdopodobniej został zdobyty w bitwie pod Grunwaldem. Szczegóły jego dalszych losów rodzą wiele zagadek... Przypominając triumf Polski nad zakonem krzyżackim w wojnie trzynastoletniej, warto zwrócić uwagę na dwa artykuły z portalu **HISTORIA: POSZUKAJ**. Krzysztof Kowalewski w tekście **Toruń 1466. Wieczysty pokój po latach wojny** kreśli okoliczności podpisania pamiętnego pokoju i analizuje jego postanowienia. Marek Olkuśnik artykułem **II traktat toruński. Obraz Mariana Jaroczyńskiego w Muzeum Okręgowym w Toruniu** przypomina artystyczną wizję tego wydarzenia. Opisuje zarówno postaci ukazane przez malarza, jak i skomplikowane, niemal sensacyjne dzieje obrazu, który powstał w 1873 roku (i zyskał uznanie!) w dobie nasilonej germanizacji, musiał być ukrywany podczas II wojny światowej, a dziś zdobi Muzeum Okręgowe w Toruniu. Rozważań nad historią konfliktów z zakonem nie sposób nie zamknąć przywołaniem traktatu krakowskiego 1525 roku. Zachęcamy do sięgnięcia do szkicu Krzysztofa Kowalewskiego **Pruski książę klęka przed polskim królem. Hołd pruski 1525**. Wytrawny mediewista ukazuje europejskie tło hołdu, charakteryzuje postanowienia zawartego układu oraz opowiada o szczegółach samej uroczystości, tak dobrze znanej z jednego z najwybitniejszych dzieł Jana Matejki.

KRÓLÓW I KSIĄŻĄT PRZYPADKI

W części II naszego zestawu zapraszamy do bardziej osobistego, prywatnego spojrzenia na historię Piastów i Jagiellonów. Książętom i królom wszak nieobce były namiętności, a i mieli na sumieniu niejednen grzech. Ewa Olkuśnik w tekście **Z Sulejowa na tron. Władysław Łokietek królem zjednoczonej Polski** przedstawia ostatni etap starań księcia brzesko-kujawskiego o koronę polską. Warto zastanowić się, jak wielka musiała być determinacja Łokietka, by w zamian za zgodę papieża Jana XXII na koronację przystać na surowe warunki: uznanie zwierzchności papieskiej nad Polską, zmianę zasad naliczania świętopietrza, ustanowienie trybunałów inkwizycyjnych. A i to nie skłoniło papieża do zajęcia jednoznacznego stanowiska, o czym świadczy cytowane przez autorkę źródło. Jedyne z naszych monarchów, którego obdarzono przydomkiem „Wielki”, zasłynął nie tylko imponującymi dokonaniem w dziedzinie budowy państwa. Kronikarze zadbali, by upamiętnić jego liczne przewiny. Nic tak nie przybliży postaci historycznej, jak ukazanie ciemniejszej strony jej życia. I dlatego proponujemy skorzystanie z dwóch szkiców: Marka Olkuśnika **Dlaczego zginął kanonik Marcin Baryczka?** i Tomasza Związka **Tajemnicza śmierć wielkopolskiego możnowładcy Maćka Borkowica**. Autorzy relacjonują mroczne i krwawe wypadki... Warto pamiętać jednak, że zabójstwo Baryczki (stanowiące jeden z najgłośniejszych skandali czternastowiecznej Polski) przyczyniło się do budowy wspaniałych świątyń gotyckich w Małopolsce, a śmierć Borkowica (zagadkowa i do dziś wzbudzająca kontrowersje) wpisuje się – najpewniej – w starania Kazimierza o wzmocnienie i integrację państwa. Warto zwrócić uwagę, że Marek Olkuśnik obszernie cytuje Jana Długosza, a Tomasz Związek rozpoczyna opowieść od analizy Matejkowskiej wizji wydarzeń – obrazu z kolekcji Muzeum Narodowego w Warszawie.

W późnym średniowieczu, podobnie jak w każdej innej epoce, ogromny wpływ na bieg wydarzeń wywierały kobiety. Nasi autorzy skrupulatnie podkreślają ich rolę. Krzysztof Kowalewski przywołuje jedną z najważniejszych postaci w dziejach Polski. **Elżbieta Rakuszanka. Żona Kazimierza Jagiellończyka** to szkic o córce Albrechta II Habsburga, władcy Niemiec, Czech i Węgier, królowej, która urodziła Kazimierzowi Jagiellończykowi 13 dzieci! Skronie czterech synów ozdobiły korony królewskie, jeden został kardynałem, a jeden – świętym. Jak czuli i oddani swym żonom potrafili być monarchowie, przypomina Katarzyna Ogrodnik-Fujcik tekstem **W cieniu królowej Bony. Pierwsza żona Zygmunta Starego, Barbara Zápolya**. Stanowczo mniej znana niż jej następczyni, budziła powszechną sympatię jako – wedle słów autorki – osoba „skromna, ładna i pobożna...” Przede wszystkim dane jej było odegrać znaczącą rolę w planach politycznych Zygmunta Starego, urodziła dwie córki, Jadwigę i Annę, a żal po jej śmierci skłonił władcę do rozpoczęcia prac nad perłą polskiego renesansu – kaplicą Zygmuntowską na Wawelu.

PIASTOWIE I JAGIELLONOWIE WOBEC EUROPY

Poświęcając uwagę dziejom politycznym i pierwszoplanowym wydarzeniom historycznym, tracimy często z oczu epizody, które wymownie świadczą o miejscu zajmowanym przez Piastów i Jagiellonów w Europie. Gdy bliżej przyjrzymy się obu dynastiom, okaże się, że ich reprezentanci brali żywy udział w życiu kontynentu. Katarzyna Ogrodnik-Fujcik w artykule **Włoska przygoda. Cesarska koronacja Anny Świdnickiej w Rzymie** z niezwykłą erudycją opowiada o losach córki Henryka II świdnickiego, prawnuczki Władysława Łokietka. Wychowana na dworze Elżbiety Łokietkówny Piastówna została żoną Karola IV Luksemburskiego i zyskała koronę cesarską. Poznajemy dworskie obyczaje i meandry polityki europejskiej, które stanowiły tło życia Anny. Chyba jeszcze bardziej zdumiewające są dzieje kolejnego bohatera Katarzyny Ogrodnik-Fujcik. **Król Lancelot. Ostatni książę kujawski Władysław Biały** to tekst o Piaście, z całą swobodą podróżującym nie tylko po Europie. Mnich cysterski, krzyżowiec, niedoszły król Polski, przyjaciel księcia Burgundii Filipa II Śmiałego. Bywalec Budy

i Awinionu. Pielgrzym do Ziemi Świętej. Koleje życia księcia gniewkowskiego przyprowadzają o zawrót głowy, a jednocześnie dowodzą trwałych związków naszej pierwszej dynastii z Europą.

Jak silną pozycję zdobyli Piastowie, najlepiej ukazuje jedno z najbardziej spektakularnych wydarzeń w naszych dziejach, będące tematem tekstu Krzysztofa Kowalewskiego **Początki zjednoczonej Europy? Zjazd monarchów europejskich w Krakowie w 1364 roku**. Autor, obficie czerpiąc z Jana Długosza, zapoznaje czytelników z okolicznościami pamiętnego „kongresu”, jego uczestnikami, detalami uroczystej oprawy. Rozważa także rolę, jaką odegrał sam Mikołaj Wierzynek. Materiał uzupełniają reprodukcje dwóch dziewiętnastowiecznych dzieł poświęconych wierzynekowej uczcie – obrazów Józefa Simmlera i Bronisława Abramowicza.

Nie zawsze kontakty międzynarodowe cechowały „serdeczność i wzajemne zrozumienie”. Zdarzało się, że niechęć na tle narodowym prowadziła do krwawych rozpraw, w których padały liczne ofiary. Mogło się to nawet zdarzyć, kto by pomyślał, w stosunkach pomiędzy „bratankami”. Tekst Katarzyny Ogrodnik-Fujcik **O śmierci Jaśka Kmity. Relacje polsko-węgierskie za panowania Ludwika Węgierskiego** opowiada o dramatycznych wydarzeniach w Krakowie. Narastająca niechęć do Ludwika Węgierskiego, który panując w Polsce, zaniedbywał jej sprawy, wybuchła przy okazji zupełnie banalnego zatargu o wóz z sianem. Zwykła bójka przerodziła się w rzeź Węgrów. Matka Ludwika, Elżbieta Łokietkówna wołała wówczas opuścić Polskę, by nie narażać siebie i swych dworzan na niebezpieczeństwo.

Zgoła odmienną perspektywę stosunków, jakie Polacy utrzymywali z innymi narodami, ukazuje artykuł **Z Cieszyna do Londynu, czyli Małgorzata Piastówna na dworze angielskim**. Katarzyna Ogrodnik-Fujcik relacjonuje niezwykłą historię Małgorzaty Piastówny, córki Przemysława I Noszaka. Książę cieszyński negocjował warunki ślubu Anny, córki Wacława IV Luksemburskiego, z królem

Anglii Ryszardem II. Małgorzata w 1381 roku wyruszyła wraz z Anną w drogę do Londynu, gdzie pozostała u boku swej pani, by następnie poślubić sir Simona de Felbrigg. Autorka zwraca uwagę, że materialnym świadectwem rozległych kontaktów Piastów jest do dzisiaj niezwykle nagrobek małżonków w kościele Świętej Małgorzaty w Felbrigg w hrabstwie Norfolk.

MIASTA I MIESZCZANIE W ŚREDNIOWIECZU

Zjednoczona przez Władysława Łokietka Polska była państwem o rozwiniętej strukturze stanowej, przypominającej tę znaną z zachodu Europy. Dzięki przemianom, które dokonały się w okresie rozbicia dzielnicowego, rozwinęły się miasta, a ich mieszkańcy zyskali liczne przywileje i silną pozycję polityczną. Z niepokojem patrzyli na proces wzmacniania władzy centralnej w odbudowanym państwie. Krzysztof Kowalewski w tekście **Groźny bunt wójta i biskupa** przypomina próbę przeciwstawienia się krakowskich mieszczan Łokietkowi w 1312 roku, zwracając uwagę na gospodarczy, społeczny i – utrwalony przez tradycję – narodowy wymiar wydarzenia. Napięcia i konflikty pomiędzy poszczególnymi warstwami społeczności miejskich oraz ferment religijny stanowiły niemal codzienność miast średniowiecznych. Wyraźnie było to widoczne na sąsiadującym z Polską Śląsku, gdzie dynastia Luksemburgów surowo i krwawo karała przejawy dążeń grup walczących o swe prawa. W szkicu **Rzeźnicy i tkacze przeciwko patrycjuszom. Bunt cechów wrocławskich w 1418 roku** Krzysztof Kowalewski opowiada o dramatycznych rozruchach w stolicy Dolnego Śląska, a w artykule **Krwawa wizyta Zygmunta Luksemburskiego we Wrocławiu** ten sam autor relacjonuje represje, jakie spadły na uczestników zająć. W tekście został opisany szeroki kontekst polityczny wydarzeń, które przybliżają złożoną problematykę odchodzenia od modelu monarchii stanowej i determinację w dążeniu do zachowania jedności religijnej ziem pod panowaniem Luksemburgów.

Zgoła inny stosunek do mieszczan przedstawia tekst Krzysztofa Kowalewskiego **Początek potęgi Gdańska. Wielki przywilej Kazimierza Jagiellończyka**. Autor cytując Jana Długosza, przypomina, jak w 1457 roku – na początku wojny trzynastoletniej – król starał się pozyskać gdańszczan dla Polski i obiecał im rozległe swobody i korzyści. W niedalekiej przyszłości stały się one fundamentem potęgi miasta, które nie tylko rozpoczęło etap spektakularnego rozwoju, ale i zachowało daleko idącą niezależność od Polski i jej władców. Odmianą postawę zaprezentował Kazimierz Jagiellończyk w odniesieniu do mieszkańców stołecznego Krakowa. Tu nie musiał zabiegać o ich życzliwość, a znacznie ważniejszą rolę w polityce monarchy odgrywała szlachta i to jej interesy wpływały na decyzje władcy. Stąd nadzwyczaj surowe potraktowanie obwinionych za rozruchy, które wybuchły pod Wawelem w 1461 roku wskutek pobicia płatnerza Klemensa przez Andrzeja Tęczyńskiego. Krzysztof Kowalewski w artykule **Mieszczanie kontra szlachta. Przyczyny i skutki zabójstwa Andrzeja Tęczyńskiego** kreśli tło dramatycznego incydentu, zwracając uwagę na postępujące ograniczenie odrębności sądowniczej mieszczan i rosnącą, za przyzwoleniem władcy, pozycję szlachty.

KULTURA I SZTUKA PÓŹNEGO ŚREDNIOWIECZA

Podręcznikowy obraz kultury polskiej późnego średniowiecza często ogranicza się do wizerunku kilku gotyckich świątyń, zamków i – obowiązkowo – ołtarza mariackiego Wita Stwosza. Materiały przygotowane przez naszych autorów pozwalają wzbogacić to tradycyjne spojrzenie i zwrócić uwagę na szerszy, europejski kontekst kultury ziem polskich. Katarzyna Ogrodnik-Fujcik w erudycyjnym szkicu **Henryk I jaworski. Rycerze okrągłego stołu na Dolnym Śląsku** wspomina postać piastowskiego księcia walczącego o zachowanie niezależności swego księstwa od korony czeskiej. Autorka zwraca uwagę, że najcenniejszą pamiątką panowania władcy jest unikatowa, doskonale zachowana wieża mieszkalna w Siedlęcinie koło Jeleniej Góry, której wnętrza zdobią wyjątkowej wartości,

znajdujące się w świetnym stanie, malowidła. Ukazują one epizody z życia sir Lancelota z Jeziora, najsłynniejszego z rycerzy okrągłego stołu, pierwszoplanowej postaci legend arturiańskich. Obecność tej tematyki, i to tak wysokiej klasy artystycznej, świadczy o rozległych horyzontach Piastów w początkach XIV wieku. Materiał uzupełniają ilustracje przedstawiające siedleńskie skarby.

Na wschodnie wpływy w rozwoju sztuki malarskiej na ziemiach polskich zwrócił uwagę Marek Olkuśnik w artykule ***Prawosławni goście w gotyckiej kaplicy. Freski z kaplicy Świętej Trójcy w Muzeum Lubelskim w Lublinie***. Gotyckie wnętrza ozdabiają polichromie wykonane przez artystów z Rusi, sprowadzonych na lubelski zamek przez Władysława Jagiełłę. Autor przypomina, że gorliwy neofita, ochrzczony w obrządku katolickim, nie mógł uwolnić się od uroku prawosławia, którego wpływy towarzyszyły dzieciństwu przyszłego monarchy. W artykule dokładnie opisano tematykę oraz technikę wykonania malowideł. Imponujące freski odzyskały dawną świetność dzięki żmudnej pracy konserwatorów, a dziś stanowią ozdobę Muzeum Lubelskiego w Lublinie, o czym świadczą dołączone do tekstu ilustracje.

Rządy Kazimierza Wielkiego trwale zakorzeniły Polskę w kulturze zachodnioeuropejskiej, także pod względem naukowym i edukacyjnym. Z inicjatywy ostatniego Piasta powstała druga wyższa uczelnia na północ od Alp (po Uniwersytecie Karola w Pradze). Powołanie najstarszego polskiego uniwersytetu przypomina Krzysztof Kowalewski tekstem ***Nauk przemożnych perła. Początki Akademii Krakowskiej***. Dzięki artykułowi można przeanalizować okoliczności utworzenia krakowskiej wszechnicy, jej organizację oraz zwrócić uwagę na warunki życia studentów i profesorów.

Najsłynniejszym absolwentem krakowskiego uniwersytetu był Mikołaj Kopernik. Jak wyglądała jego droga wiodąca w mury uczelni? Gdzie pobierał najwcześniejsze nauki? Kto wywarł wpływ na zainteresowania astronoma? Jakie możliwości edukacyjne dawały zdolnym ludziom ziemie polskie? Próbę odpowiedzi na te pytania przynosi szkic Krzysztofa Kowalewskiego ***Gdy Mikołaj był mały. Wczesna edukacja Mikołaja Kopernika***. Lektura tekstu dowodzi, że u schyłku średniowiecza Polska bynajmniej nie pozostawała na dalekich peryferiach kontynentu.

W nauczaniu historii często zapominamy, jak wielką rolę w życiu społeczeństw odgrywała (i odgrywa nadal) muzyka. Do świata średniowiecznych pieśni przenosi nas niezwykle kompetentny i fascynujący szkic Karoliny Szurek ***Muzyczna kapsuła czasu. „Chrystus zmartwychwstan jest” – dzieje kościelnej pieśni wielkanocnej***. Autorka przypomina genezę chorału gregoriańskiego i omawia historię utworu, którego tekst i najstarszy zapis melodii znalazły się w pochodzącym z 1365 roku „Graduale plockim”. Dzięki erudycji autorki możemy prześledzić europejski kontekst narodzin „Chrystus zmartwychwstan jest” i rolę tego dzieła w życiu religijnym ziem polskich. Trudno poznać historię muzyki bez jej słuchania. Na zapoznanie się z brzmieniem średniowiecznych pieśni pozwalają linki, które kierują do starannie wybranych przez Karolinę Szurek utworów. Pamięci o przeszłości służą pomniki, a zwłaszcza rzeźbiarskie nagrobki władców. Wszyscy monarchowie (lub ich następcy) dbali, by potomni nie zapomnieli o ich zasługach i osiągnięciach. Skrupulatnie planowano i starannie wykonywano grobowce książąt i królów, najczęściej angażując do tego najwybitniejszych artystów epoki. Nie dziwi zatem, że wyrzeźbienie pomnika Kazimierza Jagiellończyka zostało powierzone Witowi Stwoszowi. Marek Olkuśnik w artykule ***Śmiertelna agonía w czerwonym marmurze. Nagrobek Kazimierza Jagiellończyka w katedrze na Wawelu*** omawia formę i symbolikę jednego z najświetniejszych dzieł autora ołtarza mariackiego. Dzieło, znakomicie świadczące o poziomie kultury dworu krakowskiego u schyłku XV wieku, można podziwiać w formacie 3D bez wychodzenia z domu. Do zdigitalizowanego wizerunku nagrobka kieruje link dołączony do artykułu.

PROPOZYCJE ĆWICZEŃ

Sprawdzając wiedzę i kompetencje uczniów, jak również samodzielnie powtarzając materiał, warto sięgnąć nie tylko do tekstów polecanych w niniejszym pakiecie, ale także do innych materiałów

z portalu **HISTORIA: POSZUKAJ**, umieszczonych w zakładkach **WIEDZA** i **ŚCIEŻKI HISTORII**. Namawiamy do skorzystania z nich zarówno podczas zajęć w szkole, jak i w czasie nauczania zdalnego.

Tradycyjnie sugerujemy metody proponowane przez nas w innych skryptach przeznaczonych dla nauczycieli i uczniów szkół ponadpodstawowych:

- ◆ Uczniom pracującym indywidualnie lub w grupach można polecić wybranie określonej liczby artykułów (na przykład po 5) i przygotowanie na ich podstawie prezentacji lub prac pisemnych, w których omówią oni wybrane teksty i przedstawią wnioski wynikające z ich lektury.
- ◆ Cenną metodą dydaktyczną może być podzielenie uczniów na grupy i polecenie zaprezentowania przy wykorzystaniu artykułów z naszego portalu – odmiennych opinii na temat wybranych zjawisk oraz zainicjowanie, moderowanej przez nauczyciela, dyskusji.
- ◆ Informacje zawarte w opublikowanych artykułach najczęściej wykraczają poza zakres wymagany w podstawie programowej, ale – dla poszerzenia wiedzy – można zachęcić uczniów do przygotowania projektów poświęconych wybranym tematom, polegających na opracowaniu quizów, krzyżówek lub gier.

◆ **Największy konflikt epoki w źródłach**

Zmagania z zakonem krzyżackim drobniawo są omawiane w szkole i sumiennie zostały opisane we wszystkich podręcznikach. Jesteśmy przekonani, że warto spojrzeć na nie w nieco odmienny sposób. Nie poprzez pryzmat faktografii, ale przez dokonanie wyboru i analizę materiału źródłowego. Pozwoli to na wzbogacenie umiejętności uczniów w zakresie pracy z różnymi typami źródeł i utrwali wiedzę o epoce oraz jej postrzeganiu w kolejnych wiekach. Dlatego sugerujemy wyznaczenie uczniom następujących zadań:

- ◆ przeczytanie na portalu **HISTORIA: POSZUKAJ** materiałów dotyczących konfliktów z zakonem i zebranie informacji na temat przywoływanych przez autorów tekstów źródeł – kronik, dokumentów, dzieł malarskich upamiętniających wydarzenia;
- ◆ przeprowadzenie i zaprezentowanie wyników analizy sposobu ukazywania wydarzeń i postaci przez autorów wybranych dzieł – cytowanych tekstów i przedstawionych obiektów kultury materialnej;
- ◆ porównanie wagi oraz skuteczności działań militarnych i dyplomatycznych w konfliktach z zakonem w XIV i XV wieku;
- ◆ przygotowanie dyskusji odnoszącej się do sposobu postrzegania w XIX i XX wieku stosunków z Krzyżakami; warto przy tym nawiązać do wskazanych w materiałach na stronach portalu **HISTORIA: POSZUKAJ** dzieł malarskich, jak i znanych uczniom innych tekstów kultury – literatury, filmów, pomników, malarstwa, może także popularnych gier komputerowych...

◆ **Europejskie kontakty Piastów i Jagiellonów**

Polonocentryczne spojrzenie na historię prowadzi często do osłabienia świadomości, jak mocno i jak wszechstronnie Polska była związana z innymi częściami kontynentu. Dlatego proponujemy zadania, które pozwolą utrwalić wiedzę na ten temat, zachęcając jednocześnie uczniów do pracy z mapą:

- ◆ wykorzystując teksty rekomendowane w niniejszym skrypcie oraz sięgając do innych materiałów z portalu **HISTORIA: POSZUKAJ**, uczniowie mogą nanieść na mapę konturową Europy lub mapę historyczną Europy w XIV–XV wieku miejsca lub regiony, z którymi utrzymywali kontakty Piastowie i Jagiellonowie;
- ◆ w celu zaktywizowania uczniów warto podzielić ich na dwie grupy i polecić sporządzenie opracowania kartograficznego dla każdej dynastii osobno, a następnie przeprowadzić moderowaną przez nauczyciela dyskusję na temat różnic w zasięgu geograficznym kontaktów przedstawicieli obu

rodów – uczniowie powinni zaprezentować efekty swojej pracy, charakteryzując międzynarodowe relacje Piastów i Jagiellonów;

◆ wykorzystując opublikowane przez nas materiały, uczniowie (pracując indywidualnie lub w grupach) mogą odtworzyć szlaki podróży wybranych bohaterów, a następnie nanieść je na mapę historyczną Europy XIV lub XV wieku, zwracając przy tym uwagę na konieczność pokonywania znacznej liczby granic, przebiegających często pomiędzy skonfliktowanymi państwami. Ćwiczenie to może być pretekstem do zaprezentowania przez nauczyciela sposobów i tempa ówczesnego podróżowania.

◆ Średniowieczne konflikty społeczne

Stereotypowa opowieść o dziejach polskiego średniowiecza koncentruje się na konfliktach międzypaństwowych lub międzynarodowych. Ginie przy tym obraz targanego wewnętrznymi napięciami społeczeństwa. Warto zwrócić uwagę, jak daleko realia XIV, a zwłaszcza XV wieku odeszły od tych, które panowały w dobie rozbitcia dzielnicowego. Zachęcamy do sięgnięcia, oprócz rekomendowanych w niniejszym skrypcie, do licznych na naszej stronie tekstów poświęconych późnośredniowiecznym miastom i ich mieszkańcom. Mogą one stanowić zachętę dla uczniów do zbadania, a następnie do podjęcia dyskusji na następujące tematy:

- ◆ ewolucja postaw mieszczan wobec władców i rycerstwa, a następnie – szlachty;
- ◆ zmiana sytuacji prawnej i majątkowej mieszczan na ziemiach polskich;
- ◆ przyczyny i tło konfliktów w miastach – sprawy materialne, ustrojowe, religijne;
- ◆ warto podzielić uczniów na grupy i polecić im zaprezentowanie podczas moderowanej dyskusji racji podzielonych konfliktami stron: różnych warstw mieszczan, szlachty, monarchów.

◆ W kręgu kultury i sztuki

Przygotowując niniejszy skrypt, staraliśmy się wskazać przykłady tekstów omawiających różne dziedziny kultury polskiego średniowiecza. Portal edukacyjny **HISTORIA: POSZUKAJ** oferuje znacznie bogatszy wybór materiałów odnoszących się do tych zagadnień, choć oczywiście nie jest to zbiór kompletny. Interesujące wydaje się interdyscyplinarne potraktowanie przedstawianej tematyki i połączenie opowieści dotyczących historii sztuki, muzyki, architektury i literatury z refleksją na temat historii społecznej, gospodarczej, politycznej i z elementami geografii. Samo poszukiwanie wśród opublikowanych przez nas artykułów takich, które pozwolą uczniom połączyć sugerowane wyżej wątki, może być ciekawym wyzwaniem kształtującym umiejętność wyszukiwania, analizowania i syntetyzowania informacji. Proponujemy wyznaczenie następujących zadań do wykonania indywidualnego lub w grupach:

- ◆ naniesienie na mapę konturową Europy lub mapę historyczną Europy w XIV–XV wieku państw albo regionów, skąd pochodzili artyści działający na ziemiach polskich bądź skąd zaczerpnięto wątki lub motywy, które pojawiły się w dziełach powstających w kręgu Piastów i Jagiellonów; podczas dyskusji z uczniami warto doprowadzić do sformułowania wniosków dotyczących znaczenia ukazanego w ten sposób kontekstu geograficznego;
- ◆ naniesienie na mapę konturową ziem polskich granic państw z XIV lub XV wieku, a następnie miejsc, w których znajdują się opisywane przez naszych autorów dzieła i zabytki; w tym wypadku należy podkreślić poziom rozwoju poszczególnych dzielnic polskich; warto, by uczniowie sięgnęli przy tym do eseju Jerzego Bracisiewicza ***A czy znasz Ty, bracie młody, Twoje ziemie, Twoje wody. Geografia historyczna ziem polskich***, opublikowanego na portalu **HISTORIA: POSZUKAJ** w zakładce **ŚCIEŻKI HISTORII**;
- ◆ przeanalizowanie symboliki średniowiecznych wizerunków władców i sposobu ich ukazywania przez cytowanych przez naszych autorów kronikarzy – zwrócenie uwagi na sposób kreowania wizerunków monarchów; inspirację może tu stanowić obszerny artykuł Magdaleny Łanuszki ***Począty królów Polski***, opublikowany na portalu **HISTORIA: POSZUKAJ** w zakładce **ŚCIEŻKI HISTORII**.

